

Юрій Ковальчук

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
техніко-технологічних дисциплін,
охорони праці та безпеки життєдіяльності
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ПРОЦЕСІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкривається актуальність процесу економічного виховання молоді на сучасному етапі суспільно-економічного розвитку, аналізуються наукові дослідження провідних науковців, які досліджували проблему економічного виховання молоді у навчально-виховному процесі. Здійснено аналіз основних економічних понять; визначені та проаналізовані суперечності, що мають місце в економічному вихованні молоді, та запропоновані шляхи їх розв'язання. Визначені перспективи для подальшого розвитку процесу економічного виховання молоді.

Ключові слова: *економічна освіта, економічне виховання, економічне мислення, економічна культура, економічні знання, економічні вміння, економічна свідомість, напрямки економічної підготовки, трудове навчання, технологічна підготовка.*

В статье раскрывается актуальность процесса экономического воспитания молодежи на современном этапе общественно-экономического развития, анализируются научные исследования ведущих ученых, исследовавших проблему экономического воспитания молодежи в учебно-воспитательном процессе. Осуществлен анализ основных экономических понятий, определены и проанализированы противоречия,

імаючі місце в економічному вихованні молоді, і пропонується шляхи їх рішення. Визначені перспективи для подальшого розвитку процесу економічного виховання молоді.

Ключові слова: економічне освіта, економічне виховання, економічне мислення, економічна культура, економічні знання, економічні вміння.

The article deals with the relevance the process to economic education of young people at the present stage socioeconomic development, analyzes the research of leading scientists who have studied the problem of economic education to youth in the educational process. The analysis basic economic concepts; identified and analyzed the contradictions that occur in economic education for youth and proposed solutions. Perspective of further development to the process of economic education youth.

Keywords: economic education, economic education, economic thought, economic culture, economic knowledge, economic skills.

На сучасному етапі розбудови України, формування її економіки на ринкових засадах, вдосконалення суспільних відносин і виховання національно свідомих громадян особливо актуальною стає проблема економічного виховання населення взагалі, підростаючого покоління зокрема.

Перехід до ринкових відносин вимагає вміння практично застосовувати економічні знання, використовувати їх у процесі будь-якого способу організації виробництва – від державного підприємства до приватного бізнесу. Практичні знання з економіки лежать в основі підприємництва, дозволяють самостійно приймати рішення, дають змогу відкрити свою справу.

Свідома й активна участь сучасної учнівської молоді в економічному

житті та діяльності в майбутньому вимагає вже на рівні шкільного навчання послідовного здійснення її економічного виховання в загальній системі виховної роботи школи, забезпечення формування в неї економічної культури як результату діяльності людей у сфері економічного життя, нагромадження суспільством економічного досвіду і економічних знань.

З огляду на це Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”), розглядаючи шляхи реформування змісту загальноосвітньої підготовки школярів, передбачила ознайомлення їх з основами ринкової економіки, різними формами господарської діяльності, формування в них техніко-технологічних і економічних знань, вироблення практичних умінь та навичок, необхідних для залучення їх до продуктивної діяльності та оволодіння певною професією[1].

На основі економічного виховання формуються такі особистісні якості, як бережливість, заощадливість, господарність, необхідні не лише у виробничо-економічній діяльності, а й у стосунках поза сферою матеріального виробництва, у щоденному житті. Тому така підготовка молоді є важливою умовою підвищення продуктивності праці, забезпечення наукового рівня господарювання, активності громадян в управлінні виробництвом.

Значні потенційні можливості в плані економічного виховання школярів притаманні практично всім навчальним предметам. Але особлива роль у цьому відношенні відводиться трудовому навчанню і пов'язаній з ним суспільно корисній, продуктивній праці, профорієнтації та позакласній виховній роботі трудового спрямування.

Дослідженням проблеми економічного виховання молоді опікуються представники різних галузей знань: філософи вивчають гносеологічний аспект економічного виховання (В.П.Андрущенко, В.В.Куценко, В.І.Шинкарук та ін.); економісти розглядають виховання як істотний

фактор формування сучасного економічного мислення особистості (Л.О.Пономарьов, В.Л.Попов, В.П.Чичканов та ін.); психологи розглядають проблеми економічної психології (Л.І.Божович, Г.С.Костюк, К.К.Платонов та ін.); педагоги досліджують зміст і методикку економічної освіти й виховання учнів (А.Ф.Аменд, Р.М.Мачулка, А.С.Нісімчук, І.М.Носаченко, В.М.Мадзігон, О.С.Падалка, В.К.Розов, І.А.Сасова, Б.П.Шемякін, П.П.Шемякін, О.Т.Шпак і ін.).

Вивчення цього питання дозволяє констатувати, що хоч і є значна кількість наукових праць пов'язаних з економічною підготовкою молоді, але сучасна технологічна підготовка не задовольняє належною мірою потреби, пов'язані з організацією діяльності в складних економічних умовах сьогодення.

Вирішення завдання економічного виховання молоді потребує також усунення певних суперечностей:

- між новими економічними умовами життєдіяльності підростаючого покоління і низьким рівнем підготовленості учителів загальноосвітніх шкіл до забезпечення підготовки випускників школи до них;
- між рівнем теоретичної підготовки молоді і вмінням їх застосовувати в практичній діяльності;
- між потенційними можливостями економічного виховання технологічної підготовки і низьким рівнем використання цих можливостей.

Актуальність і недостатня наукова розробленість цієї проблеми зумовили вибір теми статті «Економічне виховання молоді у процесі технологічної підготовки».

Теоретичну основу обраної теми становлять положення, які ґрунтуються на педагогічних засадах економічної освіти (А.С.Нісімчук, В.Д.Попов, І.Ф.Прокопенко, В.К.Розов, О.Т.Шпак та ін.).

Економічна освіта – це процес і результат засвоєння науково-

обґрунтованої системи знань про розвиток держави в нових соціально-економічних умовах, осмислення її економічної тактики і стратегії, що ґрунтуються на законах і закономірностях функціонування механізмів ринкових відносин, спрямованих на формування активної і творчої особистості [4, 147].

Економічне виховання у широкому розумінні – це організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної свідомості через передання економічних знань, формування економічних умінь і навичок, пов'язаних з економічною цілеспрямованою діяльністю, формування економічно значущих якостей особистості, розвиток економічного мислення [4, 60].

Між економічною освітою і економічним вихованням існує тісний взаємозв'язок. На думку О.Т.Шпака, економічна освіта має розглядатися як основа економічного виховання особистості школяра, тому що вона:

- сприяє розвитку економічного мислення; показником рівня розвитку економічного мислення виступає поведінка особистості в процесі її економічної діяльності в усіх галузях життя суспільства, її взаємовідносин із соціальним середовищем;
- формує економічну культуру, одним із компонентів якої є оволодіння людиною економічними знаннями, вміннями та навичками господарювання;
- нерозривно пов'язана з формуванням таких особистісних рис школяра, як працьовитість, відповідальність, діловитість, підприємливість, ощадливість, організованість, ініціативність, практичність, самостійність та інших, які можуть бути критеріями оцінювання рівня економічної вихованості школяра [4, 60].

У подальшому викладі буде в основному застосовуватись термін економічне виховання в широкому його розумінні, яке охоплює і термін економічна освіта.

У процесі економічної освіти й виховання учні засвоюють **економічні знання**, під якими розуміється сукупність економічних теорій про зміст, характер, властивості матеріальних благ, їхнє виробництво, обмін, розподіл і споживання. Здатність особистості виконувати економічну діяльність опирається на її **економічні вміння**.

Економічні знання особистості є базою для формування **економічної свідомості**, під якою розуміють усвідомлення людиною реальної картини економічного життя, економічних відносин, власної діяльності в цьому житті, взаємозв'язку між економічною активністю та рівнем задоволення особистісних і суспільних потреб [4, 61].

Складником економічної свідомості є **економічне мислення** – здатність людини усвідомлювати явища економічного життя, засвоювати економічні поняття, ідеї, теорії, зіставляти їх із практикою і орієнтуватися в економічному житті.

Засвоєна сукупність економічних знань, сформовані вміння користуватися ними в житті й діяльності, виховані моральні якості, які проявляються у всіх видах економічних відносин у процесі економічної діяльності, сформоване економічне мислення складають **економічну культуру** особистості людини.

Для побудови змісту і методики економічного виховання учнівської молоді на сучасному етапі неабияке значення має педагогічна спадщина А.С.Макаренка. На думку видатного педагога, у навчальному закладі повинна виховуватись людина, яка знала б виробництво, організацію виробництва, процеси виробництва. А головне, щоб учні на власному досвіді переконалися у важливості наукових знань для сучасного виробництва, вміння працювати з високою культурою праці; усвідомили зміст і значущість таких складових підприємницького мислення, як точність, облік, план, відповідальність [2,89].

Метою економічного виховання школярів, як зазначають В.К.Розов,

Б.П.Шемякін і П.П.Шемякін, є формування в них готовності до економічної діяльності, що створить потенційні можливості для активної участі в економічному житті. Загальноосвітня школа не ставить перед собою завдання формування економіста як спеціаліста. Вона передбачає формування в учнів інтересу до економіки, вибору, який вихованці мають зробити для досягнення своїх цілей в умовах обмежених ресурсів і власних можливостей [3, 35].

На основі аналізу структури готовності школярів до економічної діяльності згадані автори виділяють такі її показники: економічні знання, вміння, навички і звички; вміння співпрацювати з іншими і рахуватися з їхніми інтересами; прагнення до раціоналізації, підвищення продуктивності праці і якості роботи; економне ставлення до продуктів праці і природного середовища; вміння порівнювати свої потреби з економічними можливостями їхнього задоволення; раціональну організацію бюджету часу; відповідність професійних намірів можливостям їхньої реалізації і потребам економічного регіону [3, 37-38].

Наслідком економічного виховання має бути сформованість у випускників школи чіткого уявлення про зміст основних соціально-економічних ролей в суспільстві і механізм розвинутих економічних процесів, які зачіпають кожного громадянина. Все це покликано допомогти молодій людині свідомо, з урахуванням власних нахилів і особливостей характеру, прийняти рішення про вибір життєвого шляху. Ті, хто побажає зайнятися підприємництвом, повинні отримати в школі ази комерційної граматики, що дозволяють займатися елементарними видами ділових операцій. Насамкінець, випускники школи зможуть одержати чітке уявлення про правовий механізм, що діє в сфері економіки, права і способи їхнього захисту в кожного з учасників ринкових відносин.

Досягнення мети в економічному вихованні школярів можливе за умови вирішення певних конкретних завдань в цьому плані: ефективне

використання засобів для навчання і виховання учнів; економічна освіта учнів, вивчення ними основ економіки виробництва; вироблення в учнів елементарних економічних навичок, уміння аналізувати ефективність своєї праці і діяльність колективу, прагнення і уміння бути економним, бережливим, розпорядним.

На думку О.Т.Шпака, мета економічної освіти й виховання школярів може бути досягнута завдяки вирішенню таких завдань: формування основ економічних знань; формування економічних умінь і навичок в умовах спеціально організованої навчальної діяльності; формування основ економічного мислення; розвитку економічно важливих якостей особистості; подолання негативних якостей, які можуть мати місце в економічній діяльності; виховання культури споживання, уміння узгоджувати потреби з економічними можливостями їхнього задоволення; виховання економічно усвідомленого ставлення до праці та її результатів [3,70].

Економічне виховання сприяє включенню молоді не тільки у сферу виробництва, а й у відносини розподілу, обміну і споживання матеріальних благ. Отже, визначальною умовою виховання особистості є трудовий спосіб життя, що формує в учнів у процесі суспільних відносин мотиви і норми поведінки, які відповідають природі суспільних відносин.

В процесі економічного виховання учнів необхідно дотримуватись таких етапів:

1. Побудувати модель економічно вихованої особистості та розкрити учням її суть, й, у зв'язку з цим, визначити мету процесу економічного виховання.
2. Зібрати необхідну інформацію про об'єкт і умови економічного виховання.
3. Здійснити прогнозування розвитку якостей особистості господаря-громадянина на даний віковий період і відповідно становити необхідні

завдання.

4. Забезпечити процес економічного виховання, вибором оптимальних шляхів і засобів вирішення поставлених завдань.
5. Організувати діяльність дітей.
6. Організувати відповідний контроль і облік результатів діяльності.
7. Підвести підсумки за певний, наперед встановлений період (півріччя, навчальний рік т.п.).

Важливим аспектом економічного виховання школярів є формування в них психологічної готовності до праці, потреба у праці. Формування такої потреби вимагає відповідної підготовки майбутнього вчителя для здійснення системи спеціальних виховних заходів. Перша ланка такої роботи – це формування психологічної готовності та сумлінного ставлення учнів до праці. Психологічна підготовка учнів до праці включає формування стійких інтересів до діяльності. На другому етапі проходить формування в учнів потреби умінь та навичок праці. Важливою ланкою цієї системи є профорієнтаційна робота як формування в учнів потреби до конкретного виду праці.

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури щодо проблем діяльності вчителя трудового навчання з економічного виховання учнів, а також досвіду роботи в цьому напрямі кращих учителів засвідчив, що в системі роботи вчителя трудового навчання економічне виховання учнів здійснюється в таких напрямках:

- у процесі трудового навчання на уроках, факультативних заняттях, та на заняттях гуртків;
- у суспільно корисній, продуктивній праці;
- у процесі профорієнтаційної роботи;
- у позакласній виховній діяльності вчителя;
- у спільній роботі вчителя та батьків.

Навчально-виховний процес досягає мети лише тоді, коли він

характеризується цілісністю і єдністю. Отже, економічне виховання учнів у навчальній діяльності повинно йти в різних формах організації навчання: на уроці як основній його формі; під час факультативів і гурткових занять; додаткових індивідуальних та групових заняттях з відстаючими учнями; під час практикумів у лабораторіях, майстернях, на навчально-дослідних ділянках і виробництві, а також під час екскурсій на природу, на виробництво, у селянську спілку, на фермерське господарство.

Важливим етапом економічного виховання учнів є розкриття змісту цієї діяльності в школі. Необхідно, щоб учні розуміли: 1) економіка розвивається на базі сучасної науки і техніки. Вона має бути рентабельною і ефективною; 2) учасник економічної сфери життя має осмислювати свою діяльність у масштабах конкретного виробництва, бути не просто виконавцем, а діловим раціоналізатором, працювати творчо; 3) необхідно сумлінно ставитися до праці, виконувати трудову і технологічну дисципліну; 4) на виробництві дотримуватися наукової організації праці, яка визначає розстановку сил, задає певний режим і ритм у роботі, забезпечує технологічну послідовність операцій і якість кінцевого результату; 5) продукт праці, який не відповідає естетичним смакам, не користується попитом, завдає шкоди виробництву і економіці; 6) кожен працівник повинен прагнути підвищувати свою кваліфікацію.

Дана робота не вичерпує всіх аспектів проблеми економічного виховання молоді, подальшого дослідження потребують питання використання міжпредметних зв'язків в економічному вихованні під час викладання предметів загально-технічного спрямування; обґрунтування інноваційних методик економічного виховання у навчальному процесі тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття). – К., 1994. – 62 с.

2. Макаренко А.С. Очерк работы Полтавской колонии имени М.Горького / А.С. Макаренко. – К.: Рад. школа, 1980. – Т.І. – С. 696–705.
3. Розов В.К. Методика экономического воспитания школьников / В.К.Розов, В.П. Шемякин, П.А. Шемякин. – М.: Просвещение, 1985. – 160 с.
4. Шпак О.Т. Економічна підготовка педагогічних кадрів в системі безперервної освіти / О.Т. Шпак. – К.: Четверта хвиля, 2000. – 352с.

Репозитарій УДНУ